

«догонять» развитые нации, показывающие этим народам «правильный» путь и являющиеся для них «образами будущего».

Таким образом, методологическими принципами, вытекающими из цивилизационной парадигмы, являются требования, поливариантности, многоукладности, многослойности, потенциальной поливекторности развития. В связи с этим актуализируется так называемая интервальная методология, где процедуры учета формирования и развития социокультурных интервалов должны быть согласованы с процедурами трансинтервальных синтезов и конфигураций. На практике это означает, что оценивать развитость (значимость, иерархический статус) того или иного культурного феномена необходимо исходя из системы ценностей (т.е. социокультурного интервала), к которой данный феномен функционирует. Иными словами, каждую из цивилизационных систем необходимо мерить ее собственной мерой. Взгляд со стороны должен быть дополнен взглядом изнутри, что создает эффект стереоскопичности восприятия и позволяет ближе подобраться к сущности проблемы.

Литература

1. Цивилизация: от локального к глобальному Граду. Монография / Л.А. Алексеева, Р.А. Додонов, Ф.В. Лазарев, Д.Е. Муза и др. – Донецк: ДонНТУ, УНИТЕХ, 2008. – 236 с.
2. Денкворт А. Растоу. Переходи до демократії: спроба створення динамічної моделі // Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – 1108 с.
3. Лазарев Ф. В. Литтл Б. А. Вселенная культуры: стратегемы и ценности / Ф. В. Лазарев, Брюс А. Литтл. – Симферополь: Изд-во «Сонат», 2005. – 192 с.

УДК 321+172

ФУНКЦІ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ДЕРЖАВІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

К. П. Горбенко

Справедливість – фундаментальне соціально-філософське поняття, яке позначає засадничий принцип суспільного порядку. Вже етимологія цього слова орієнтує нас на нормативний, деонтологічний вимір, на оцінку того, що саме є належним, «правильним». Слова «правда», «правота», «правильність», «право» мають зі «справедливістю» один корінь. «С-праведливим» вважається той, хто живе «з правдою», хто правий або діє правильно, згідно з правилами.

Але поряд із суто метафізичним виміром категорії «справедливість» існує й прикладний, вжитковий рівень, який передбачає визначення певних функцій, які виконує справедливість як суспільний феномен. В науковій літературі частіше інших називають пізнавальну, регулюючу, аксіологічну, розподільчу, егалітаристську, нормоутворюючу функції, функцію «легітимації соціального порядку», «підтримання зразку» тощо. Детально на функціях справедливості зупинився класик структурного функціоналізму в соціології Т. Парсонс. У своїй праці «Система сучасних суспільств» він виокремлює так звану AGIL-схему, згідно з якою кожна соціальна система має виконувати чотири набори функцій, а саме – адаптації, цілепокладання, інтеграції та латентності. «Будь-яке суспільство, – пише він, – має забезпечувати елементарні умови для життєдіяльності своїх членів, захищати їх життя, гарантувати певні права, підтримувати нормальний хід виробничих процесів тощо. Все це у сукупності й сприймається як нормальний, «справедливий» соціальний порядок» [1].

На наш погляд, існують суттєві розбіжності у функціях справедливості на рівні, з одного боку, держави, а з іншого – громадянського суспільства.

На рівні держави та її інституцій справедливість сприймається як об'єктивний за своєю природою феномен. Принципи справедливості мають бути засадничими для функціонування державних органів, а їх досягнення пов'язується із правом і законом. Саме на цьому рівні реалізується функція *легітимації соціального порядку*. Але відбувається це не напряду, шляхом примусу, пропаганди чи застосування більш тонких і гнучких маніпулятивних технологій. Людина з самого початку обмежена у своєму світосприйнятті рамками наявного соціального порядку, який для неї водночас є нормою. Водночас, справедливість стає *продуктом відчуження*, обертаючись силою, байдужою стосовно конкретної людини.

На рівні громадянського суспільства функції справедливості набувають більшого розмаїття, доповнюючи норми права моральними і політичними настановами. Якщо держава відштовхується від презумпції власної справедливості, то для громадянського суспільства остання потребує постійного доведення та етичної легітимації.

В межах громадянського суспільства справедливість виконує функцію своєрідного «буферу» між *колективними та індивідуальними інтересами*. Держава певною мірою обмежує *свободу* та інтереси окремої особистості, і члени громадянського суспільства з необхідністю мають визначити границі своєї несвободи, з якими вони згодні миритися.

Іншою функцією справедливості є *егалітаристська*, яка передбачає перманентне виправдання існуючих в соціумі форм нерівності. «Презумпція рівності» (термін І. Берліна) полягає в тому, що не рівність, а саме нерівність, яка набуває все нових і нових форм в ході історичного поступу, потребує свого метафізичного обґрунтування. Для громадянського суспільства не достатньо просто констатувати самодостатність своїх інституцій, як це робить держава через право. Соціальна нерівність має бути підкріплена впливовими аргументами, зокрема, апеляцією до справедливості.

Важливо підкреслити, що справедливість виступає *соціальним екзистенціалом* громадянського суспільства. Це означає, що окремі громадяни та соціум в цілому переживають своє існування, визначаючи його за координатами «справедливе/несправедливе». Тут ми поринаємо у царину соціальної психології, і суто раціональні міркування збагачуються за рахунок ірраціональних моментів, включаючи архетипи колективного безсвідомого.

На думку Ольги Гулевич, уявлення про справедливість – з психологічної точки зору – виконують п'ять основних функцій: а) функцію пізнання, б) функцію регуляції, в) функцію регуляції здоров'я, г) функцію самосприйняття, д) функцію впливу на поведінку [2]. Оцінка справедливості того, що відбувається впливає на бажання людини виконувати свої професійні чи громадянські обов'язки, на характер взаємодії з іншими членами суспільства, на готовність допомогти їм або взяти участь у спільній діяльності, на бажанні поститися кривднику, на визначенні міри його покарання, на якості роботи, на уявлення про девіантну поведінку.

Проведене на кафедрі соціальної психології Інституту психології Російського державного гуманітарного університету під керівництвом О.О. Гулевич емпіричне дослідження свідчить, що росіяни обирають різні поведінкові стратегії задля досягнення справедливого стану та подолання несправедливості – активну і пасивну.

Перша стратегія – «активність жертви» – передбачає, що жертва прикладає зусилля для того, щоб відновити порушену справедливість. Активні стратегії відновлення справедливості розрізняються за способом відновлення справедливості («самостійне відновлення» і «відновлення за участю посередників»); за характером відновлення справедливості: покарати винуватця («покарання»); встановити істину, відшкодувати завдані збитки («відновлення»); запобігти вчиненню несправедливості в майбутньому («запобігання»).

До другого типу – «пасивність жертви» – відносяться ті стратегії, які не передбачають активні дії у відновленні справедливості. Вони розрізняються: за

суб'єктами відновлення справедливості (винуватець; доля, випадок; хтось невизначений); за характером відновлення справедливості («покарання», «відновлення», «запобігання»). Як самостійна поведінкова стратегія виокремлюється «смирнення з несправедливістю», що припускає повну відмову від боротьби і небажання відновлювати справедливість.

Отримані в ході дослідження О. Гулевич результати демонструють пріоритет пасивних настанов. Найбажанішою стратегією респонденти вважають «відновлення» (50,9 %); найменш бажаною – «запобігання» (18,2 %). Стратегія «покарання» використовується частіше, ніж «запобігання», але набагато рідше, ніж «відновлення» (21,1 %), що вказує на готовність російського суспільства терпіти випадки несправедливості [2].

Коментуючи результати цього дослідження, слід вказати на певні відмінності, що не дозволяють екстраполювати його висновки на український соціум. Події останніх років (Революція Гідності, волонтерський рух) продемонстрували більшу зрілість нашого громадянського суспільства, його активність [3; 4] та чутливість до проявів несправедливості, ніж в Росії. Але спільною настановою є те, що і там, і тут навіть при виборі активних поведінкових стратегій громадяни вважають за краще обходитися своїми силами, а не звертатися до державних установ. Можливо, це пов'язано з традиційно негативним ставленням до представників влади, викликаного відчуттям власної безпорадності при спілкуванні з ними.

Література

1. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. Пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева. Под ред. М. С. Ковалевой. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
2. Гулевич О. А. Справедливость: как мы ее понимаем и что она для нас значит [Электронный ресурс] / О. А. Гулевич. Режим доступа: <http://www.elitarium.ru/spravedlivost-nespravedlivost-chelovek-predstavlenie-sobyitie-vinovnik-zhertva-otnoshenie-ocenka-vliyanie-povedenie-vospriyatie/>
3. Карабань О. М. Феномен громадянської активності особистості: соціально-філософський аналіз. Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / О. М. Карабань, Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди», 2015. – 18 с.
4. Додонов Р. О. «Дорожня карта» вирішення східноукраїнського конфлікту як форма громадянської активності / Р. О. Додонов // Вісник Донецького університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – 2015. Вип. 1. – С. 110–120.

УДК 130.2

МОБИЛИЗАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕЛИГИОЗНО-МОТИВИРОВАННОЙ РИТОРИКИ ПРОЕКТА «РУССКИЙ МИР»

В. С. Гуржи

Так называемая «русская весна» – события в Донбассе в 2014 году – остается крайне болезненным фактом недалекого прошлого не только в политическом, но даже в научном дискурсе. Тем не менее, в отличие от политиков, у которых есть окончательные ответы на все вопросы, в научном исследовании мы пытаемся разобраться в механизмах произошедшего, оставляя открытым этическое значение данного вопроса. Экзистенциальное основание исследования в данном случае связано с убеждением автора в том, что окончательного ответа на вопрос, что же произошло в